Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Åkersyskans fortsatta minskning i Skåne

Gunnar Svensson

Åkersyska *Stachys arvensis* tillhörande familjen kransblommiga Lamiaceae, är en ganska lågväxt (10–30 cm), ofta grenig växt, med äggrunda naggade blad, som blommar i juli–oktober med korta, blekrosa blommor i krans, där underläppen har ett par mörkröda prickar (figur 1). Den är 1-årig och trivs bäst på öppen, lätt mager jord såsom åkrar, trädgårdsland, trädor och ruderatmark (1).

Figur 1. Åkersyska *Stachys arvensis*.
Foto: Åke Svensson

Utbredning och historik

I Sverige finns åkersyska mest i Skåne och därutöver i Blekinge, södra Kalmar län och i ett stråk längs Hallands- och Bohuskusten (2). Den är utbredd i sydvästra Europa och Storbritannien samt i norra Marocko (3, figur 2). Man tror att den invandrat från västra Medelhavesområdet med romerska soldater, då man funnit frön utmed deras väg upp i västra Europa. De lär ha använt växten för att behandla sår, och åkersyska kallas också ”field woundwort” på engelska (4). Några medicinska verksamma substanser har inte noterats, men det är beskrivet att boskap, mest får, som betat av växten har drabbats av nervförlamning, vilket lett till en stapplande gång. Den kallas därför även ”staggerweed” på engelska (5).

Det första svenska fyndet noterades av Lundaläkaren och botanisten Johan Leche 1744 (6).

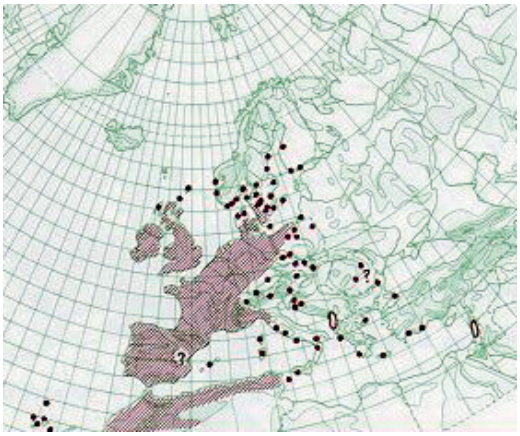
Vid Weimarcks inventering av Skånes flora under 1940–1960-talen var den relativt väl spridd i hela Skåne, men med dominans i den västra och speciellt den nordvästra delen av landskapet (7).

I samband med inventeringen av Skånes Flora 1989–2005 konstaterades att dess förekomst minskat med ca 50 % och då främst i östra Skåne (8). Åkersyska tillhör rödlistekategori Sårbar (VU) i *Rödlistade arter i Sverige 2020*.

Lunds Botaniska Förenings Floravårdsgrupp beslöt att återbesöka tidigare kända lokaler med början 2016.

Redovisning – Resultat

Som jämförelsematerial användes 309 kända lokaler i Skåne från Artportalen 1986–2005 (i huvudsak Skånes Flora-inventeringen). Perioden 2006–2015 tillkom 22 lokaler (1–5 varje år), vilket ger en jämförelsegrupp 1986–2015 på 331 lokaler. Sex lokaler (3

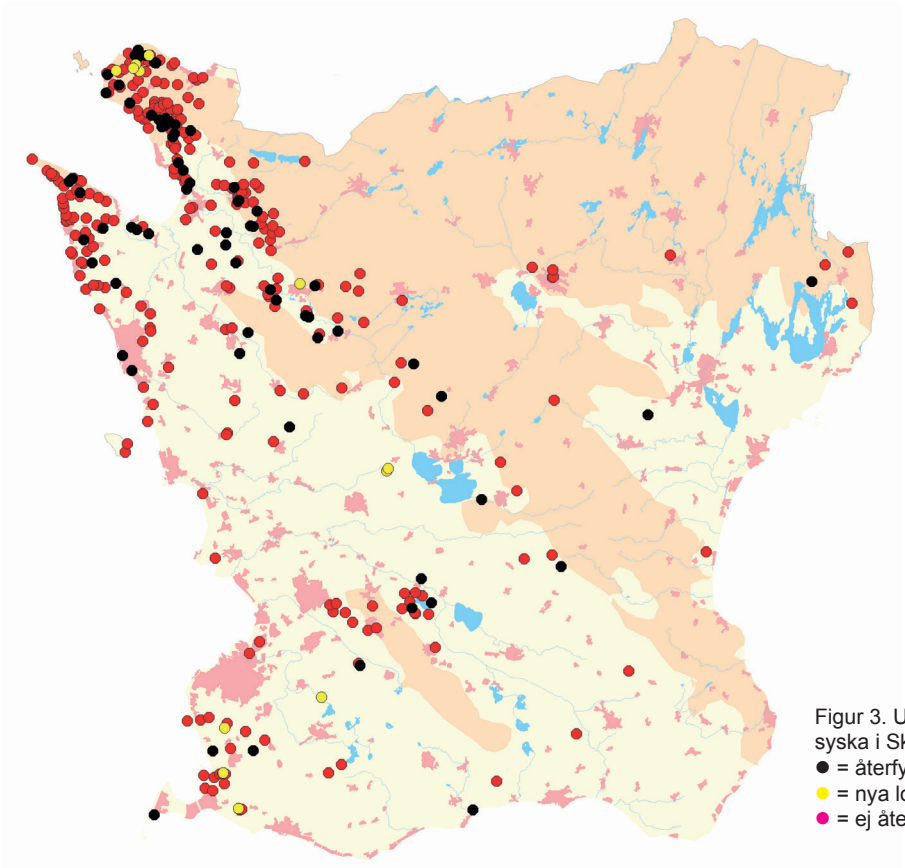
Figur 2. Utbredningen för åkersyska *Stachys arvensis* enl. Hultén & Fries 1986.

från första och 3 från mellersta perioden) har tyvärr missats, vilket ger 325 återbesökta lokaler. Därutöver har det tillkommit 13 nya lokaler sedan 2016.

I nordvästra Skånes tre kommuner (Båstad, Ängelholm och Höganäs) finns 57 % (195/344) av Skånes kända lokaler, och med intilliggande Klippans samt Lunds- och Vellinges kommuner i sydvästra Skåne, täcks 74 % (256/344) av Skånes åkersyskalokaler.

Biotopbeskrivning finns hos 296/325 återbesökta lokaler. *Åker-Åkerkant-Träda* utgör 47 % (140/296) och resterande *Icke-Åker*, som trädgårdsland, gårdsplan, vägkant, jordhög, grus-sand- och ruderatmark utgör 53 % (156/296).

Av 325 återbesökta lokaler återfanns åkersyska endast på 71 (22 %, figur 3). Högsta an-

Figur 3. Utbredning för åkersyska i Skåne efter 1986.
● = återfynd 2016–2017
● = nya lokaler 2016–2017
● = ej återfynd 2016–2017

tal plantor (30 000) fanns vid en träda i Vieköp (600 m NV Vieköpsvägen 70) i Farhults socken och vid en åkerkant 570 m VNV Gustav Adolfs f.d. schakt i Höganäs socken (500). Nio lokaler hade >100 plantor, 27 lokaler 11–100 plantor och 35 lokaler hade 1–10 plantor.

På lokaler med biotopen *Åker-Åkerkant-Träda* återfanns åkersyska i 27% (38/140). Vid *Ej återfynd* angavs i kommentarer bl.a. vallodling, betesmark och besprutning.

Vid de övriga *Icke-Åker* lokalerna återfanns åkersyska i 19% (30/156). Vid *Ej återfynd* angavs bl.a. igenväxning och byggnation som kommentarer.

Återfyndsfrekvensen är inte signifikant skild (p=0,11; Chi2) mellan de två biotopgrupperna.

Tänkbara orsaker till minskning i denna inventering

Väder med kyla och mer nederbörd kan tänkas påverka denna annuella växt negativt. Sommaren 2017 var något kallare och hade mer nederbörd i nordvästra Skåne än 2016 enligt SMHI (9), och återfynden var faktiskt något lägre 20,6 % (40/194) 2017 jämfört med 23,4 % (23/98) under 2016, dock ej signifikant (p=0,58; Chi2).

Den till synes större nedgången hos *Icke-Åker*-lokaler kan bl.a. hänföras till igenväxning, omvandling till betesmark samt bebyggelse.

När det gäller *Åker-Åkerkant-Träda*-lokaler kan nedgången till en del bero på en ca 10-% ökning av höstsådda grödor, som höstvete och höstraps, samt ökad vallodling jämfört med för ca 20 år sedan. Därtill kommer en samtidig minskning av vårspannmål, betodling och träda (10,11).

En annan bidragande orsak kan vara en ökad intensitet i användning av ogräsbekämpningsmedel på åkermark, där antal hektardoser ökat från ca 1,0 åren 1989–1992 till ca 2,0 åren 2013–2016 (12).

Floraväktares förmåga att upptäcka fåtaliga plantor kan ha betydelse. Under 2020 har 7 lokaler utan fynd besökts 2 gånger av van inventerare utan återfynd. Därutöver har 12 lokaler besökts 2 gånger under olika år sedan 2016, och vid 4 tillfällen kunde 1–20 plantor ”återupptäckas” vid andra årets besök.

Åkersyska *Stachys arvensis* ur Sturm, J., Krause, E.H.L., Lutz, K.G., 1903, *Flora von Deutschland in Abbildungen nach der Natur, Zweite auflage*, ed. 2 Vol. 11

Sammanfattning

Åkersyskan har minskat stadigt i Skåne i alla undersökningar sedan första hälften av 1900-talet. Tidigare var den troligen knuten till de många små jordtegar som fanns runt omkring i landskapet. Den kraftiga koncentrationen av odlad mark till färre, men större högproducerande enheter med handelsgödsel och ogräsbesprutning är fortsatt ogynnsamt för arten. Nedgången i denna inventering sammanfaller med en samtidig ökning av andel höstsådda grödor och vallodling, vilket missgynnar växten. En ökning av odlings- och besprutningsfria kantzoner är angelägen. Den stora minskningen på lokaler utanför åkermark beror ofta på igenväxning eller att mark tas i anspråk för byggnation, vägar eller annan mänsklig aktivitet, vilket torde vara svårt att förhindra.

Referenser

1. Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. *Den nya nordiska Floran*.
2. >https://artfakta.se/naturvard/taxon/Stachys-arvensis-1523<
3. Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants*.
4. >https://en.wikipedia.org/wiki/Stachys_arvensis<
5. >https://www.cabi.org/isc/datasheet/51330#tosummaryOfInvasiveness<
6. Anderberg, a. & Anderberg, A-L., 2017. *Den virtuella floran*. >http:// http://linnaeus.nrm.se/flora/
7. Weimarck, H. & Weimarck, G, 1985. *Atlas över Skånes flora*. Stockholm.
8. Tyler, T. m.fl. (red). 2007: *Floran i Skåne. Arterna och dess utbredning.* Lund.
9. SMHI: >https://www.smhi.se/klimat/klimatet-da-och-nu/manadens-vader-och-vatten-sverige/manadens-vader-i-sverige/ars-och-manadsstatistik<
10. Jordbruksverket 2010. >https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2020-09-11-jordbruksmarkens-anvandning-2010.--slutlig-statistik<
11. Jordbruksverket 2019. >https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2020-06-22-jordbruksmarkens-anvandning-2019.--slutlig-statistik<
12. Naturskyddsföreningen 2017. Kemiska bekämpningsmedel i jordbruket. >https://solveig21miljoblogg.files.wordpress.com/2020/06/rapport_kemiska_bekampningsmedel_2017.pdf<